

ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ
ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.41

DOI: 10.33663/1563-3349-2026-100-431

ISSN 1563-3349

П. Ф. КУЛИНИЧ

**ПРАВО НА ЗЕМЛЮ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ
ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Здійснено аналіз права на безоплатну приватизацію земель громадянами України та можливостей і шляхів його застосування для підтримки державою ветеранів російсько-української війни. Встановлено, що право на безоплатне отримання земельних ділянок у власність громадянами України було важливою складовою земельної реформи в Україні на її початковому етапі, коли всі землі країни перебували у власності одного власника – держави. Доведено, що з переходом більшої частини земель країни у приватну власність вільних земель державної та комунальної власності залишилося недостатньо для безоплатного наділення земельною ділянкою кожного ветерана російсько-української війни. Обґрунтована доцільність заміни безоплатного надання земель у власність іншими видами державної підтримки ветеранів.

Ключові слова: земля, право, земельна реформа, безоплатна приватизація, земельна корупція, ветерани, державна підтримка

Kulynych Pavlo. The right to land in the context of state support for combatants in Ukraine: problems and prospects

The right to free privatization of land by citizens of Ukraine and the possibilities and ways of its application for state support of veterans of the Russian-Ukrainian war was analyzed. It was established that the right to free acquisition of land plots by citizens of Ukraine was an important component of the land reform in Ukraine at its initial stage, when all the country's lands were owned by one owner - the state. It was proved that with the transfer of most of the country's lands to private ownership, there was not enough free land in state and communal ownership to provide each veteran of the Russian-Ukrainian war with a land plot free of charge. The feasibility of replacing free provision of land with other types of state support for veterans was substantiated.

Key words: land, law, land reform, free privatization, land corruption, veterans, state support

Постановка проблеми. З відновленням у 1991 р. незалежності в Україні розпочався перехід від планової (командно-адміністративної) до ринкової економіки. Відповідно в багатьох сферах політико-правового, економічного та соціального життя країни розпочалися трансформаційні процеси, які, на думку тогочасного політичного класу, мали б забезпечити досягнення стандартів економічно розвинених країн світу. У сфері земельних відносин трансформаційні процеси здійснювалися у формі земельної реформи, розпочатої з 15 березня 1991 р., коли набули чинності прийняті 18 грудня 1990 р. Земельний кодекс УРСР та постанова Верховної Ради УРСР «Про земельну реформу».

Однак зазначені трансформаційні правові та соціально-економічні процеси здійснювалися в Україні не за сприятливими низкою країн Східної Європи темпами «шокової терапії», запропонованої экс-міністром економіки Польщі Лешеком Бальцеровичем, яка передбачала проведення стиснутих у часі, досить різких та іноді соціально «болісних» реформаций, а шляхом повільних і розтягнутих на десятиліття перетворень. Відтак земельна реформа в Україні здійснюється рекордні 30 років і до цього часу повністю не завершена.

На початку земельної реформи всі землі України перебували у власності держави та надавалися громадянам і юридичним особам у користування, яке було не надто захищеним, оскільки могло бути припинене органами влади в адміністративному порядку з будь-яких причин. Тому одним з основних напрямів земельної

реформи була визначена приватизація земель України – передача значної частини державних земель у власність громадян і юридичних осіб. Для забезпечення її проведення 30 січня 1992 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про форми власності на землю», а 13 березня 1992 р. – постанову «Про прискорення земельної реформи та приватизацію земель» та нову редакцію Земельного кодексу України (далі – ЗК України).

З метою посилення захищеності земельних прав громадян і юридичних осіб, а також створення передумов для реалізації приватної ініціативи у сфері землекористування вищезазначеними правовими актами правовий режим виключної власності держави на землю був скасований з 15 травня 1992 р., а громадяни і юридичні особи України отримали право набувати землю у приватну і колективну власність. Більше того, відповідно до ЗК України в редакції від 13 березня 1992 р., кожен громадянин України був наділений правом отримати безоплатно у власність по 6 земельних ділянок різного цільового призначення у межах норм безоплатної приватизації. Відтак дослідження стану правового забезпечення права на безоплатне отримання громадянами України земельних ділянок у власність та можливості і способів надання права на землю ветеранам російсько-української війни є актуальною проблемою науки земельного права України.

Метою статті є аналіз права на безоплатну приватизацію земель громадянами України та можливостей і шляхів його застосування для підтримки державою ветеранів російсько-української війни.

Стан розробки проблеми і методи дослідження. Правові питання забезпечення ветеранів російсько-української війни, зокрема, учасників бойових дій, земельними ділянками досліджували М. Білошкурський, І. Болюбаш, В. Борсай, А. Вовк, С. Грищак, Д. Коломійцева, Т. Саркісова, Т. Харитонова та деякі інші вітчизняні правознавці. Основна увага у їх дослідженнях приділялася проблемам підвищення ефективності дії права на безоплатне надання ветеранам російсько-української війни земельних ділянок у власність. Водночас автори таких досліджень не аналізували питання, за рахунок яких земель можна надати кожному ветерану земельну ділянку у власність, і чи достатньо є в Україні земель, які можна передати безоплатно у власність даній категорії громадян.

Предметом дослідження є проблематика надання ветеранам російсько-української війни у ширшому контексті, який включає стан земельних ресурсів країни та можливість їх використання для забезпечення землею ветеранів, суть та корупційні небезпеки права на безоплатне отримання земель у власність та пошук альтернативних шляхів надання державної підтримки даній категорії громадян. У процесі підготовки статті використані загальнонаукові методи дослідження (аналізу і синтезу, індукції і дедукції, абстрагування, узагальнення, аналогії) та спеціальні юридичні методи, зокрема, порівняльно-правовий, формально-правовий, логіко-юридичний тощо.

Виклад основного матеріалу. З прийняттям ЗК України в редакції від 13 березня 1992 р. були лише створені правові передумови для початку реалізації ключового напрямку земельної реформи – переходу до використання земельного фонду країни на засадах інституту права приватної власності як визначального елементу принципу плюралізму форм власності на землю в умовах ринкової економіки. Проте варто відзначити, що після появи законодавчої можливості набувати земельні ділянки у приватну власність громадяни України не проявили зацікавленості навіть у реалізації наданого законодавцем права безоплатно приватизувати землю. Цілком очевидно, що тривалий час, понад 80 років, проживаючи в умовах правового режиму командно-адміністративної економіки, який придушував будь-які прояви приватної ініціативи у сферах виробничої (підприємницької) та іншої діяльності, громадяни України з психологічних, ідеологічних та світоглядних міркувань не були готові до набуття права власності на земельні ділянки. Тим більше, що ЗК України надавав їм альтернативні варіанти володіння землею – право постійного користування, право оренди тощо. У зв'язку з цим держава вирішила посилити зацікавленість громадян України у набутті земельних ділянок у власність шляхом реалізації двох важливих правових ініціатив.

По-перше, 26 грудня 1992 р. Кабінет Міністрів України видав Декрет «Про приватизацію земель», яким були істотно спрощені умови та порядок набуття громадянами України права власності на земельні ділянки, що вже перебували у їх користуванні. По суті, за цим Декретом громадянину достатньо було подати до відповідної місцевої ради заяву про набуття використовуваної громадянином

земельної ділянки у власність з мінімальним набором підтверджуючих право на землю документів, і такий громадянин відразу після прийняття радою рішення про задоволення заяви набував статусу власника відповідної ділянки.

По-друге, ЗК України надав громадянам України – членам колективних господарств право на набуття безоплатно у власність частини земель таких господарств у розмірі середньої земельної частки, трансформованої згодом у земельну частку (пай).

Слід зазначити, що при підготовці ЗК України, прийнятого 25 жовтня 2001 р. та введеного у дію 1 січня 2002 р., «щедрість» законодавця щодо безоплатної передачі громадянам України земель у власність була збережена. На її основі протягом 90-х років ХХ століття та двох декад ХХІ століття громадяни України набули у власність переважну частину земельного фонду України, який становить 60,1 млн га. Зокрема, шляхом паювання земель колишніх колективних господарств громадяни України набули у власність близько 30 млн га сільськогосподарських земель країни з наявних 42 млн га. Крім того, вони набули у власність і значну частину земель несільськогосподарського призначення. Отже, інститут права приватної власності на землю набув значення ключового правового інституту, який регулює використання земель у сферах, де основною передумовою їх раціонального використання є можливість реалізації приватної ініціативи. І значною мірою завдяки приватизації земель агросектор України був відроджений після занепаду у 90-х роках ХХ століття.

Отже, безоплатна приватизація земель громадянами України стала, по суті, основною рушійною силою проведення у нашій державі земельної реформи. Завдяки появі в нашій країні «критичної маси» приватних власників земель у земельному законодавстві України були сформовані правові механізми, призначені для обслуговування інфраструктури приватної власності на землю. В Україні було сформоване законодавство про кадастровий облік земельних ділянок, державну реєстрацію речових прав на землю, був запроваджений достатньо ефективний ринковий обіг земельних ділянок тощо.

Водночас право на безоплатну приватизацію земель закріплене у основній частині ЗК України, а не у його перехідних положеннях. Отже, дане право є постійним, а не тимчасовим, і підлягає реалізації без обмеження у часі, хоча земля є обмеженим ресурсом.

Після 24 лютого 2022 р. через російську агресію та призупинення функціонування Державного земельного кадастру Верховна Рада України ухвалила рішення про призупинення безоплатної передачі земель у приватну власність на період дії воєнного стану. Наразі безоплатна передача земельних ділянок у приватну власність дозволена лише власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а (???) земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності ЗК України (підпункт 5 пункту 27 розділу X «Перехідні положення» ЗК України).

Останнім часом серед законотворців активізувалися дискусії про можливість відновлення в повному обсязі безоплатної передачі громадянам земель ще до завершення воєнного стану. Водночас в умовах, коли площа вільних земель, які могли б безоплатно передаватися у приватну власність громадян України, різко зменшилася, можливість реалізації права громадян на безоплатне отримання у власність земельних ділянок теж істотно знизилася. Відтак практика свідчить, що вільні земельні ділянки передавалися безоплатно у власність особам, які мали корупційні зв'язки з відповідними органами влади. Причому такі особи, як правило, належать до заможних верств населення, а не найбільшій його частини. Саме тому Національне агентство з питань запобігання корупції визнало безоплатну приватизацію земель одним із найбільших джерел корупції у земельній сфері. Так, згідно з проведеним Агентством опитуванням «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність», до початку повномасштабного вторгнення понад 40% респондентів особисто стикались із проявами корупції під час безоплатного отримання земельних ділянок для ведення сільськогосподарства та присадибних ділянок [1].

Відтак на сучасному етапі безоплатна приватизація земель з рушія земельної реформи перетворилася на її гальмо – фактор, який заважає формуванню в країні системи прозорих, соціально справедливих та економічно доцільних земельних правовідносин. Тому, на нашу думку, скасування права громадян на безоплатне отримання у власність державних і комунальних земель є дуже назрілою соціально-економічною та правовою проблемою.

Водночас завдяки здійснюваним Урядом України заходам щодо приватизації земель країни у суспільстві скалося уявлення про

безмежність земельного фонду країни, який можна використовувати для задоволення будь-яких потреб громадян. Саме тому Верховна Рада України досить часто приймала закони, якими додатково надавалося пільгове право «першочергового» безоплатного набуття земельних ділянок у власність. Так, протягом 1991-1993 рр. були прийняті закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року, «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р., «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р., «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р., «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 р.

Зазначені законодавчі акти були недостатньо продуманими та практично на практиці не застосовувалися. По-перше, вони приймалися як законодавчі акти соціального забезпечення, а не земельного законодавства, яке має пріоритет у регулюванні земельних відносин. З їх прийняттям відповідні зміни до ЗК України не були внесені. По-друге, законодавчі акти, яким окремим категоріям громадян надавалося право першочергового безоплатного отримання земельних ділянок у власність, не містили механізмів їх реалізації. Адаже земельне законодавство не передбачає формування черг громадян, які виявили бажання отримати землю у власність: за відсутності юридично оформлених черг неможливо надати землю у першочерговому порядку. По-третє, заяв від громадян-пільговиків на отримання земельних ділянок безоплатно у власність у першочерговому порядку не було, тому що вони могли скористатися звичайним правом на безоплатну приватизацію земельних ділянок, яке передбачене ЗК України (ст. 121). Тому тривалий час законодавчі акти, які надавали певним категоріям громадян України право на першочергове безоплатне отримання у власність земельних ділянок, фактично не застосовувалися.

Ситуація змінилася у 2014 р. зі збройним захопленням росією Автономної Республіки Крим та деяких районів Луганської і Донецької областей, якому протидіяли Збройні Сили України. Одним із наслідків війни на Донбасі стала поява нових груп ветеранів – учасників Антитерористичної операції на Донбасі (АТО) з числа вітчизняних військовослужбовців. Із вдячності за їх бойові заслу-

ги у 2016-2017 рр. за рішенням Держгеокадастру України певній кількості з них були безоплатно надані у власність земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства площею по 2 га. Проте практично жоден із ветеранів не виявив бажання вести таке господарство. Вони продали ці земельні ділянки та отримали за них певні грошові кошти. Їх доходи від продажу землі не були значними, оскільки для відчуження ділянок ветерани скористалися посередниками (брокерами, нотаріусами тощо), послуги яких були оплачені за рахунок виручених від продажу землі коштів. Незважаючи на це, низка науковців підтримали доцільність безоплатного надання земель ветеранам АТО [2; 3].

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну представники науки земельного права також висловилися за необхідність безоплатного надання ветеранам земельних ділянок у власність [4; 5; 6; 7].

Незважаючи на негативний досвід безоплатного надання ветеранам земельних ділянок у власність, «почин» земельних посадовців був підхоплений народними депутатами України. З метою популяризації у суспільстві політичних сил, які вони представляли у парламенті, депутати почали реєструвати у Верховній Раді України законопроекти, спрямовані на безоплатне надання учасникам бойових дій земельних ділянок для різних цілей. Керівництво держави і парламенту усвідомлювало необґрунтованість таких законодавчих ініціатив і не підтримувало їх прийняття. Проте один із таких законопроектів – від 11 вересня 2023 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації права учасників бойових дій та сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України при відведенні їм земельних ділянок за рахунок земель державної і комунальної власності» (№ 10027) – досить несподівано був 18 грудня 2025 р. прийнятий Верховною Радою України за основу і очікує подальшого розгляду.

Законопроектом пропонується, щоб органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування створили резервний фонд земель у розмірі до 20 відсотків площі усіх сільськогосподарських угідь, які є у постійному користуванні державних і комунальних підприємств, установ та організацій. Саме за рахунок земель цього фонду має забезпечуватися безоплатна передача земельних ділянок у приватну власність учасникам бойових дій із числа осіб, яким

статус учасника бойових дій надано відповідно до пунктів 19-25 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та сім'ям загиблих ветеранів російсько-української війни.

На нашу думку, ідея віддячення ветеранів безоплатною землею, яка закладена у цей законопроект, є неприйнятною з трьох ключових причин.

Перша з них полягає у недостатності у державній і комунальній власності земель, які могли б бути виділені кожному учаснику російсько-української війни, що триває з 2014 р., а також членам сімей загиблих учасників бойових дій. Адже, як прогнозується, після завершення воєнного стану кількість учасників бойових дій разом із родинами загиблих та безвісти зниклих становитиме 20 відсотків населення України – приблизно 5-6 млн осіб [8]. Натомість вільні землі державної та комунальної власності, тобто такі, які не надані нікому у користування та не забудовані, в Україні практично відсутні або ж наявні в дуже обмеженій кількості (залежно від регіону). За їх рахунок лише невелика кількість ветеранів можуть безоплатно отримати земельні ділянки у власність. Проте ненадання земель іншим ветеранам може викликати серйозні соціальні заворушення.

Крім того, з огляду на обмеженість земельних ресурсів безоплатна приватизація земель сприяє земельній корупції. Згідно з проведеним Національним агентством з запобігання корупції (НАЗК) опитуванням «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність», до початку повномасштабного вторгнення понад 40% респондентів особисто стикались із проявами корупції під час безоплатного отримання земельних ділянок для ведення сільського господарства та присадибних ділянок. Серед найбільш поширених корупційних схем, за даними НАЗК, виявлені: продаж інформації про місце розташування вільних земельних ділянок; зловживання під час надання дозволу на розробку проекту землеустрою та реєстрації земельної ділянки; підроблення рішень органів місцевого самоврядування про відведення земельної ділянки; зловживання правом безоплатного отримання земельних ділянок та «повторна приватизація»; використання пільг учасників бойових дій на отримання земельних ділянок у корупційних схемах [9].

До того ж безоплатна приватизація земель не забезпечує громадянам рівні та справедливі можливості при набутті прав на земельні ділянки. Як відомо, щодо земельних ділянок для будівництва й обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) встановлена різна максимальна площа залежно від місця розташування (у селах – не більше 0,25 гектара, в селищах – не більше 0,15 гектара, в містах – не більше 0,10 гектара). Причому ціна 1 га земель у різних регіонах відрізняється в рази. Так, земельна ділянка площею 0,10 га в місті на сході України може оцінюватися в десятки разів дешевше порівняно із земельною ділянкою 0,25 га в селищі біля Києва. Це порушує принцип справедливості, оскільки при безоплатному отриманні земельної ділянки одні громадяни отримують вигоду у кілька разів більшу, ніж інші. Доступність земель для передачі громадянам у розрізі регіонів також є вкрай нерівномірною. І хоча закон не встановлює обмежень щодо місця розташування ділянки, регіональний фактор, зокрема наявність контактів із посадовими особами на місцях, суттєво впливає на можливість реалізації цього права.

Нарешті, безоплатна приватизація земель суперечить праву ЄС, якому має відповідати земельне законодавство України для набуття членства у ЄС. Аналіз законодавств провідних держав-членів ЄС свідчить, що воно не передбачає такого інструмента права, як надання права певним категоріям осіб безоплатно набувати земельні ділянки у власність. Це пояснюється тим, що положення про безоплатну передачу земельних ділянок тлумачиться як порушення принципу заборони дискримінації, передбаченого Договором про функціонування ЄС, оскільки такі положення надають переваги лише для громадян конкретної держави (в Україні – тільки громадянам України) [10].

Будь-яке регулювання, що є невиправдано дискримінаційним щодо іноземних громадян і тим самим обмежує вільний рух капіталу, є недопустимим в межах ЄС та суперечить праву ЄС та держав-членів ЄС. Громадськість держав-членів ЄС справедливо ставить питання, чому вони мають допомагати Україні, якщо у ній безоплатно роздається такий цінний ресурс, як земля. Отже, якщо Україна відновить безоплатну приватизацію земель громадянами, яка призупинена на період воєнного часу, або запровадить надання права на безоплатну приватизацію земельних ділянок новим кате-

горіям громадян (ветеранам), то такий крок може бути розцінений як ігнорування Україною стандартів та правил права ЄС.

Водночас прихильники продовження безоплатної приватизації земель вважають її скасування таким, що суперечитиме ст. 22 Конституції України, яка проголошує, що конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Адже при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

На нашу думку, наведений аргумент проти скасування безоплатної приватизації земель є надуманим. По-перше, право громадян на безоплатну приватизацію земель не можна віднести до конституційних прав і свобод, позаяк таким воно не визнається Основним Законом України. Конституційним є право громадян набувати землю у власність, яке може набуватися ними і за плату. По-друге, за своїм змістом право на землю не є абстрактним, відірваним від об'єкта цього права – стану земельного фонду країни. Якщо у його нинішній структурі немає достатньо великої площі вільних земель (земель запасу, резервних фондів тощо), то це означає, що в країні відсутня матеріальна (природна) основа для реалізації такого права.

Власне, на зазначену особливість прав громадян вказав і Конституційний Суд України. Так, у його рішенні від 26 грудня 2011 р. № 20–рп/2011 зазначено, що передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, такі заходи можуть бути обумовлені необхідністю запобігання чи усунення реальних загроз економічній безпеці України, що згідно з ч. 1 ст. 17 Конституції України є найважливішою функцією держави [11].

Такої ж позиції дотримуються й автори коментаря до Конституції України. Вони наголошують, що ст. 22 Конституції України принципово забороняє законодавцю погіршувати становище людини у суспільстві шляхом обмеження тих прав і свобод, які вже закріплено у законах України. Однак невичерпність прав і свобод не слід отожднювати із необмеженими можливостями їх використання. Науковці доводять, що неприпустимість обмеження

прав і свобод цілком закономірно не означає абсолютизації цього принципу, їхнє використання повинно ґрунтуватися на дотриманні загальноновизнаних і природних правил людського співіснування [12].

Загальноновизнані правила людського співіснування становлять основний зміст права як регулятора суспільних відносин. Згідно із цими правилами будь-яке право на отримання будь-якого об'єкта може існувати і вважатися реальним за умови його забезпеченості наявністю відповідного об'єкта. Якщо ж об'єкт відсутній або ж припинив існувати, що має місце з вільними землями в Україні, то це означає, що відсутні підстави для визнання й права на такий об'єкт. Іншими словами, зі зменшенням до критично мінімальної кількості площі вільних земель в Україні право громадян на безоплатну приватизацію земель має бути скасоване не через те, що законодавець вирішив змінити вектор правової політики у земельній сфері, а тому, що перестала існувати матеріальна (природна) передумова для задоволення такого права. На нашу думку, саме тому можна цілком законно скасувати безоплатну приватизацію земель як гальмо розвитку земельної реформи в Україні.

Що стосується державної підтримки ветеранів російсько-української війни, то вона має надаватися і може включати набуття права на земельні ділянки. Однак таке право не повинно переслідувати мету тотального безоплатного забезпечення ветеранів землею. Вона має набуватися лише тими ветеранами, які потребують земельні ділянки для здійснення на ній підприємницької діяльності та для будівництва і обслуговування житлових та інших будівель виключно на ринкових умовах – за плату. Держава може запровадити надання ветеранам пільгових кредитів, компенсацій відсотків банків та інших витрат, пов'язаних з придбанням земельних ділянок у власність. Аналогічне сприяння у придбанні земельних ділянок ветеранами Другої світової війни надається відповідно до Закону Канади про землі ветеранів [13]. Загалом в Україні доцільно розробити і запровадити комплексну програму державної підтримки ветеранів, яка включала б надання їм допомоги у забезпеченні житлом шляхом компенсації оренди житла тощо, професійну адаптацію, перекваліфікацію, супровід працевлаштування та розвиток кар'єрних можливостей після демобілізації, надання консультацій, послуг та підтримки у поверненні до активного життя у громадах,

сприяння ветеранському підприємництву з наданням ветеранам доступу до спеціальних програм фінансової підтримки, грантів, пільгових та інших інструментів, розвитку власної справи тощо. Власне, подібні заходи державної підтримки ветеранів передбачені у Державній цільовій програмі “Ветеран. Робота” на 2026-2027 роки, затвердженій Кабінетом Міністрів України 11 лютого 2026 р. [14]. Вважаємо, що даний документ може бути взятий за основу для розробки та затвердження комплексної державної програми підтримки ветеранів російсько-української війни на наступні періоди.

Висновки. Безоплатна приватизація земель була виправданим заходом на початку земельної реформи, коли практична вся земля України перебувала у власності держави. Водночас у процесі проведення безоплатної приватизації земель виявилися і її побічні негативні наслідки. Основний з них – земельна корупція, оскільки розподіл безоплатної землі здійснюється посадовцями органів влади, який досить часто супроводжується корупційними вимогами та корупційними пропозиціями. Крім того, безоплатне надання громадянам земельних ділянок апріорі є соціально несправедливим, оскільки розташована у сільській «глибинці» земельна ділянка для ведення особистого селянського господарства, садівництва тощо коштує значно менше, ніж аналогічна за розміром і цільовим призначенням ділянка поблизу великого міста.

В результаті проведення земельної реформи різко зменшилася площа земель державної і комунальної власності, які могли б бути передані громадянам України безоплатно у власність. Більше того, площа таких земель є недостатньою і для передачі земельних ділянок у власність такій заслуженій категорії громадян, як ветерани російсько-української війни. Оскільки для всіх ветеранів вільної землі не вистачить, то це може викликати у «обділених» ветеранів почуття несправедливого ставлення до них та спровокувати серйозні соціальні заворушення як регіонального, так і національного масштабу.

Крім того, право на безоплатну приватизацію земель суперечить стандартам права ЄС та законодавства держав-членів ЄС.

У зв'язку з відсутністю в нашій країні матеріальної основи для реалізації права на безоплатне отримання у власність земельних ділянок як усіма громадянами України, так і такою їх частиною, як

ветерани російсько-української війни, вважаємо доцільним внести до ЗК України та інших законодавчих актів зміни, які б скасували чи істотно обмежили реалізацію такого права.

Землі державної і комунальної власності, які перебувають у запасі, доцільно реалізувати на ринкових умовах – через земельні аукціони. А для підтримки наших ветеранів, які виявляють бажання господарювати на землі, наприклад шляхом ведення фермерського господарства, доцільно запровадити механізми фінансової підтримки – виділення коштів для придбання землі на ринку, а також створити умови для розвитку ветеранського підприємництва, доступу до житла, соціалізації ветеранів тощо.

1. Корупція в Україні «2021: Розуміння, сприйняття, поширеність». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444_nacr_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf. 2. Борсай В. Особливості реалізації учасниками АТО права на безоплатну приватизацію землі. *Юридична газета*. 2015. №1-2. С. 447–448. 3. Болюбаш І. До питання про правові та практичні проблеми надання земельних ділянок учасникам АТО. *Актуальні питання державотворення в Україні*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (19 травня 2017 р.). Київ: нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, юрид. ф-т; [редкол.: І. С. Гриценко (голова) та ін.]. – К.: Прінт-Сервіс, 2017. Т. 2. С. 89–91. 4. Коломійцева Д. М., Саркісова Т. Б. Проблеми реалізації права на землю учасниками бойових дій та перспективи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 123-127; 5. Вовк А.О. Гарантії земельних прав учасників бойових дій та осіб, прирівняних до них. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 181-185. 6. Харитоновна Т. Є., Білошкурський М. М. Проблеми корупційних ризиків при набутті та реалізації права власності на земельну ділянку учасниками бойових дій та особами, прирівняними до них. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 269-272. 7. Вовк В. А., Грищак С.В. Еволюція законодавчого регулювання у сфері земельних прав учасників бойових дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11. С. 137-141. 8. Після завершення війни ветерани становитимуть до 20% населення України. URL: <https://agronews.ua/news/pislya-zavershennya-vijny-veterany-standovytymut-do-20-naselennya-ukrayiny/>. 9. Корупційні ризики у процедурі безоплатної приватизації: Аналітичний огляд, – грудень 2020. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Ryzyky_privyatzatsiya_2011.pdf. 10. Кулинич П.Ф. Правові цінності ЄС та їх реалізація у земельному законодавстві України: стан, проблеми, перспективи. *Альманах права*. Феномен реалізації права в контексті сучасного наукового дискурсу: Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025. Вип. 16.

C. 69-76. **11.** Рішення Конституційного Суду України від 26.12.2011 р. № 20–рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11#Text>. **12.** Науково-практичний коментар Конституції України. URL: <http://apelyacia.org.ua/content/naukovo-praktichniy-komentar-konstituciyi-ukrayini-harkiv-2003>. **13.** Veterans' Land Act R.S.C. 1970, c. V-4. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/V-1.5.pdf>. **14.** Про затвердження Державної цільової програми “Ветеран. Робота” на 2026-2027 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2026 р. № 154-р. *Урядовий кур'єр*. 28.02.2026. № 48.

References

1. Koruptsiia v Ukraini «2021: Rozuminnia, spryiniattia, poshyrenist. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf. **2.** Borsai V. Osoblyvosti realizatsii uchasykamy ATO prava na bezplatnu pryvatyzatsiiu zemli. *Yurydychna hazeta*. 2015. №1-2. S. 447–448. **3.** Boliubash I. Do pytannia pro pravovi ta praktychni problemy nadannia zemelnykh dilianok uchasykam ATO. *Aktualni pytannia derzhavotvorennia v Ukraini: mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh* (19 travnia 2017 r.) Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, yuryd. f-t ; [redkol.: I.S. Hrytsenko (holova) ta in.]. – K.: Print-Servis, 2017. T. 2. S. 89–91. **4.** Kolomiitseva D.M., Sarkisova T.B. Problemy realizatsii prava na zemliu uchasykamy boiovykh dii ta perspektyvy yikh vyrishennia. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2023. № 1. S. 123-127. **5.** Vovk A.O. Harantii zemelnykh prav uchasykv boiovykh dii ta osib, pryivniansykh do nykh. *Yurydychni naukovyi elektronni zhurnal*. 2024. № 9. S. 181-185; **6.** Kharytonova T.Ie., Biloshkurskyi M.M. Problemy koruptsiinykh ryzykv pry nabutti ta realizatsii prava vlasnosti na zemelnu dilianku uchasykamy boiovykh dii ta osobamy, pryivnianymy do nykh. *Yurydychni naukovyi elektronni zhurnal*. 2025. № 1. C. 269-272; **7.** Vovk V.A., Hryshchak S.V. Evoliutsiia zakonodavchoho rehuliuвання u sferi zemelnykh prav uchasykv boiovykh dii. *Yurydychni naukovyi elektronni zhurnal*. 2025. № 11. S. 137-141. **8.** Pislia zavershennia viiny veterany stanovytymut do 20% naselennia Ukrainy. URL: <https://agronews.ua/news/pislya-zavershennya-vijny-veterany-stanovytymut-do-20-naselennya-ukrayiny/>. **9.** Koruptsiini ryzyky u protseduri bezoplatnoi pryvatyzatsii: Analitychni ohliad, - hruден 2020. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Ryzyky_pryvatyzatsiya_2011.pdf. **10.** Kulynych P.F. Pravovi tsinnosti YeS ta yikh realizatsiia u zemelnomu zakonodavstvi Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy. *Almanakh prava*. Fenomen realizatsii prava v konteksti suchasnoho naukovoho dyskursu: Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2025. Vyp. 16. S. 69-76. **11.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26.12.2011 r. № 20–рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11#Text>. **12.** Naukovo-praktychni komentar Konstytutsii Ukrainy. URL: <http://apelyacia.org.ua/content/naukovo-praktichniy-komentar-konstituciyi-ukrayini-harkiv-2003>. **13.** Veterans Land Act R.S.C. 1970, c. V-4.

URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/V-1.5.pdf>. 14. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilivoi prohramy “Veteran. Robota” na 2026-2027 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 liutoho 2026 r. № 154-r. *Uriadovyi kurier*. 28.02.2026. № 48.

Kulynych Pavlo. The right to land in the context of state support for combatants in Ukraine: problems and prospects

The right to free privatization of land by citizens of Ukraine was analyzed, its implementation was assessed, and the possibilities of applying this right to support by the state for veterans of the Russian-Ukrainian war were identified. It was established that the right to free acquisition of land plots by citizens of Ukraine was an important component of the land reform in Ukraine at its initial stage, when all the country's lands were owned by one owner – the state. Therefore, the state stimulated the transfer of land to the ownership of citizens and legal entities by adopting the necessary legislative acts. Every citizen of Ukraine had the right to free acquisition of six land plots of various target purposes. It is proved that with the transfer of most of the country's lands to private ownership during the land reform process, the free land of state and municipal ownership is not enough to provide each citizen with a land plot free of charge. In such conditions, the right to receive land plots for free is not enjoyed by the poorest citizens, but by wealthy segments of the population who have corrupt connections with officials of the relevant authorities. Therefore, at the current stage, free privatization of land has turned from a driver of land reform into a brake – a factor that prevents the formation of a system of transparent, socially just and economically feasible land legal relations in the country. At the same time, after the full-scale Russian invasion in Ukraine in 2022, people's deputies began to submit draft laws to the Parliament for consideration, the purpose of which is to provide veterans of the Russian-Ukrainian war with land plots for free. It was also noted that the free provision of land plots for Ukrainian citizens does not comply with the legal principles of the functioning of the European Union, which Ukraine plans to become a member of in the near future. The feasibility of replacing free land with other types of state support for veterans is justified.

Key words: land, law, land reform, free privatization, land corruption, veterans, state support.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 23.03.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 04.04.2026 р.

Дата публікації: 28.04.2026 р.